

Prof. zw. dr hab. Beata Pastwa-Wojciechowska

Instytut Psychologii UG

Gdańsk, dn. 27.12.2019

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Ilony Maniszewskiej

pt.: „Związek między dopasowaniem organizacyjnym a wybranymi aspektami funkcjonowania zawodowego funkcjonariuszy Służby Więziennej” napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Adama Bieli

Zagadnienie, które w swojej pracy doktorskiej eksploruje Doktorantka jest niezwykle interesujące poznawczo albowiem z jednej strony stanowi obszar dociekań naukowych, z drugiej zaś uwikłane jest w zmieniającą się rzeczywistość prawną, społeczną i polityczną. Wypada zauważyć, że Służba Więzienna zmagą się aktualnie z wieloma problemami, zarówno dotyczącymi jej organizacji czy też percepcji społecznej, ale także z masowym przejściem funkcjonariuszy na emeryturę, jako odpowiedź na trudności i koszty pracy, z jakimi muszą się zmagać w środowisku pracy. Ponadto zawód funkcjonariusza Służby Więziennej nieustająco jest nisko oceniany zarówno przez społeczeństwo, jak i osadzonych. Zaakcentowane powyżej czynniki mają istotne znaczenie dla pracy funkcjonariuszy Służby Więziennej, co wynika nie tylko z badań naukowych ale także badań opinii społecznej.

Tym bardziej podjęty przez mgr Ilonę Maniszewską temat wydaje się interesujący poznawczo i już na wstępie rodzi się pytanie, jak z tymi wszystkimi meandrami zawiłości

teoretycznymi, społecznymi i metodologicznymi poradziła sobie Doktorantka. Należy też zaznaczyć, iż obszar badań jaki eksploruje Doktorantka związany jest z problematyką analiz teoretycznych i badań empirycznych z zakresu psychologii sądowej, która zdecydowanie częściej kojarzona jest z diagnozą, rehabilitacją, psychoterapią czy resocjalizacją osób skazanych za popełnienie różnego rodzaju przestępstw niż organizacją pracy placówek wymiaru sprawiedliwości bądź pracą oraz problemami z jakimi zmaga się personel więzienny. Co prawda, coraz częściej mamy możliwość zapoznania się z pracami dotyczącymi personelu więziennego i jego organizacji pracy (np. Machel, Ciosek, Piotrowski, Poklek), nie mniej jednak obszar ten wymaga wciąż pogłębionych i zintensyfikowanych badań. Mgr Ilona Maniszewska w istniejącej literaturze przedmiotu oraz przeprowadzonych do tej pory badaniach znalazła też nowatorski fragment rzeczywistości pracy funkcjonariuszy Służby Więziennej, który przeanalizowała w ciekawy sposób, zarówno od strony merytorycznej, jak i metodologicznej. Tym samym sposób eksploracji omawianej tematyki, jak i przeprowadzonych przez nią analiz czyni pracę innowacyjną, ale też wskazuje czy też daje możliwość jej wykorzystania w aspekcie praktycznym, co wzbogaca naszą wiedzę o funkcjonowaniu człowieka. Sama Doktorantka dostrzega takie obszary wykorzystania jej badań jak polityka kadrowa, zarządzanie organizacyjne procesem resocjalizacji, prewencja oraz interwencja wobec wypalenia zawodowego.

Mgr Ilona Maniszewska szczegółowej analizie poddała takie zmienne jak: dopasowanie organizacyjne, przywiązanie do organizacji oraz wypalenie zawodowe. Każda z tych zmiennych inspirowała badaczy omawianej problematyki, nie mniej jednak nie były one ujmowane we wzajemnej konfiguracji w analizach naukowych czy przeprowadzanych badaniach w celu opisu specyficznego miejsca pracy, jakim jest Służba Więzienna. Dlatego też uważam, że podjęta przez Doktorantkę problematyka pozwala zarówno na rozwój wielu subdyscyplin psychologii (np. psychologii sądowej, klinicznej, organizacji czy osobowości), jak i pokazuje szeroki kontekst społeczny prowadzonych badań, albowiem nie tylko odnosi się do funkcjonowania człowieka w szerokim kontekście społecznym ale także grupy zawodowej czy zagrożeń rodziny.

Po dogłębnym zapoznaniu się z pracą oceniam ją pozytywnie i pragnę zwrócić uwagę na erudycję Doktorantki, co niewątpliwie jest odzwierciedleniem jej znajomości literatury przedmiotu oraz obszaru dociekań a także wysokich kompetencji planowania badań i ich empirycznej weryfikacji. Również wartość eksploracyjna oraz aplikacyjna przeprowadzonych badań w mojej ocenie jest niezaprzeczalna.

Recenzowana praca doktorska obejmuje łącznie 255 strony wraz z wykazem skrótów, tabel, rycin, literatury cytowanej oraz aneksami. Praca składa się z wyraźnie wyodrębnionej części teoretycznej i empirycznej a wydzielone przez mgr Ilonę Maniszewską rozdziały - w obu częściach pracy - zostały opracowane zgodnie z analizowaną przez nią tematyką prowadzonych rozważań. Uwagę zwraca imponująca liczba wykorzystanych pozycji bibliograficznych, które umieszczono na 24 stronach pracy (s.223-247), przy czym Doktorantka zadbała o uwzględnienie zarówno polskiej, jak i zagranicznej literatury przedmiotu, w tym także z publikacji naukowców z własnego ośrodka akademickiego (np. prof. Iwony Niewiadomskiej, prof. Marioli Łaguny czy prof. Adama Bieli). Należy także podkreślić, że ta imponująca liczba zamieszczonych w pracy pozycji literatury przedmiotu znalazła rzeczywiste odzwierciedlenie w treści pracy a także została dobrana zgodnie z problematyką pracy.

Przechodząc do oceny pracy od strony formalnej należy podkreślić, że została ona napisana zgodnie z wymogami pisania prac naukowych, z zachowaniem należytej staranności i dbałości w przedstawianiu omawianych przez nią zagadnień. Doktorantka zadbała także o jasność prezentowanego przez nią wyводу, między innymi poprzez zamieszczenie tabel i rycin, co ułatwia Czytelnikowi odbiór pracy oraz zorientowanie się w prowadzonej przez Doktorantkę narracji metodologicznej i statystycznej. Ponadto należy zaznaczyć, że praca została napisana w bardzo

staranny i zrozumiały sposób, zarówno pod względem językowym, jak i terminologicznym.

Przechodząc do omówienia poszczególnych rozdziałów pragnę zauważyć, że:

1. Teoretyczne założenia pracy

Mgr Ilona Maniszewska podjęła, jak już zaznaczyłam w swojej pracy tematykę interesującą poznawczo ale także ważną społecznie ze względu na jej znaczenie dla funkcjonowania osób poddawanych oddziaływaniom funkcjonariuszy Służby Więziennej, organizacji pracy, jak i aspektów dotyczących pracy i jej kosztów psychologicznych i zdrowotnych dla samych funkcjonariuszy. Doktorantka trafnie zauważyła, że funkcjonariusze Służby Więziennej pracują w bardzo hermetycznym środowisku, które z jednej strony jest bardzo tajemnicze, niedostępne dla osoby z zewnątrz (można tam trafić albo za popełnienie przestępstwa albo jako pracownik) ale jednocześnie traktowane jako miejsce obce społeczeństwu, do którego „spychane” są osoby skazane za różnego rodzaju przestępstwa, w tym te najbardziej groźne i wzbudzające odrazę, jak np. zabójstwa, gwałty czy czyny pedofilne. Trudno zatem nie uznać, że funkcjonariusze egzystują w dwu przeciwstawnych światach – złym, niebezpiecznym, pełnym stresów i negatywnych emocji oraz teoretycznie jego przeciwieństwem, gdzie preferowane są inne zachowania i emocje. Problemem może stać się przechodzenie z jednego świata do drugiego o tak różnych oczekiwaniach i stylach funkcjonowania, dlatego też wiele prac poświęcono zagadnieniu stresu, w tym stresu zawodowego funkcjonariuszy Służby Więziennej, zaliczając jednocześnie ten zawód do jednego z najbardziej stresogennych na świecie. Bardzo słusznie Doktorantka akcentuje też występowanie zmian osobowościowych funkcjonariuszy definiowanych jako prizonizacja, czyli utożsamianych tak jak i w przypadku osób skazanych ze zmianami osobowości pod wpływem warunków izolacji więziennej. Innymi

słowy, dokonywane zmiany w osobowości obydwu tych grup traktowane są jako zmiany adaptacyjne do warunków w jakich przebywają, czyli instytucji izolacji więziennej. Dlatego też podjęta przez Doktorantkę problematyka ma znaczenie dla zgłębienia mechanizmów z jednej strony odpowiedzialnych za zmiany w funkcjonowaniu funkcjonariuszy pod wpływem środowiska pracy, jak i znaczenia zasobów jakie posiadają dla prawidłowego funkcjonowania. Mgr Ilona Maniszewska trafnie dobrała i zoperacjonalizowała zmienne, za pomocą których eksplorowała interesującą ją problematykę, tj.: dopasowanie organizacyjne, przywiązanie do organizacji oraz wypalenie zawodowe a ponadto wskazała wzajemnych relacje zachodzące między nimi, co stało się osnową części teoretycznej pracy. Część teoretyczna pracy składa się z czterech spójnych rozdziałów.

Analizując treść poszczególnych rozdziałów zawartych w części teoretycznej pracy pragnę podkreślić, że:

- 1) Doktorantka wykazała się znajomością literatury przedmiotu prezentując nie tylko odpowiednie i adekwatne ustalenia teoretyczne ale także badania naukowe, sięgając do licznych źródeł, co niewątpliwie należy uznać za bardzo dobrą orientację w omawianej problematyce.
- 2) Znajomość regulacji prawnych związanych z wykonywaniem pracy w warunkach izolacji więziennej oraz regulacjach dotyczących formacji paramilitarnych.
- 3) Potrafi w sposób umiejętny łączyć badania przeprowadzane w przeszłości z aktualnymi ustaleniami badawczymi, pokazując także ich aktualność a tym samym utrzymywanie się pewnego stanu rzeczywistości pomimo zdiagnozowania zjawiska.

- 4) Umiejętnie łączy różne teorie/koncepcje pokazując ich genezę i rozwój w sferze badań organizacyjnych.
- 5) Kończenie każdego z rozdziałów syntezą w kontekście prowadzonych badań własnych.

Dokonując podsumowania części teoretycznej pracy uważaam, że Doktorantka w sposób precyzyjny a ponadto odzwierciedlający jej rozległą wiedzę w zakresie omawianych zagadnień przedstawiła propozycje teoretyczne warunkujące przyjęte przez nią założenia. W bardzo precyzyjny sposób potrafiła dokonać wyboru prezentowanych treści, przez co Czytelnik nie ma wrażenia zagubienia w szczegółach bez możliwości śledzenia linii scalającej pracę. Jak już podkreślałam mgr Ilona Maniszewska dokonała też właściwego i zrównoważonego doboru literatury przedmiotu, wykazując się także znajomością dorobku naukowego naukowców z macierzystego ośrodka naukowego.

2. Część empiryczna

Zrealizowany przez Doktorantkę projekt badawczy w mojej ocenie należy uznać za bardzo ambitny a jednocześnie ciekawy poznawczo i aplikacyjnie. Doktorantka zadbała o to, aby Czytelnik mógł precyzyjnie śledzić jej tok rozumowania, poprzez przedstawienie syntezy teoretycznej treści zawartych w części teoretycznej pracy, problem badawczy, hipotezy oraz cel badawczy. Zamieściła także precyzyjny opis osób badanych, metod i procedury badawczej, zmiennych oraz wyników badań pilotażowych. Mgr Ilona Maniszewska główny problem badawczy sformułowała w formie pytania o związek między dopasowaniem organizacyjnym a wybranymi aspektami funkcjonowania zawodowego u funkcjonariuszy Służby Więziennej, na bazie którego skonstruowała zarówno pytania, jak i hipotezy badawcze. Warto

zaznaczyć, że każda z hipotez została prawidłowo postawiona i poparta właściwymi odnośnikami teoretycznymi i bibliograficznymi, co niewątpliwie świadczy o dobrej a wręcz bardzo dobrej orientacji Doktorantki w eksplorowanej przez nią problematyce. Pewne wątpliwości budzi w mojej ocenie opis celu projektu – dyskutowałabym czy jest to próba opisu rzeczywistości, czy też opis rzeczywistości. Myślę też, że celem badań była nie tylko eksploracja teoretyczna i empiryczna omawianego obszaru ale także aplikacyjność uzyskanych rezultatów badań w analizowanym obszarze rzeczywistości. W mojej ocenie do takiego stwierdzenia upoważniają akcentowane w części teoretycznej stwierdzenia nawiązujące np. do procesu rekrutacji i selekcji personelu więziennego. Moja uwaga ma niewątpliwie charakter polemiki z Doktorantką, którą mam nadzieję podjąć w trakcie publicznej obrony jej pracy. W bardzo rzetelny sposób zaprezentowała wykorzystywane w pracy metody zachowując ujednolicony sposób ich opisu. Wypada też dodać, że nie budzi zastrzeżeń sposób przedstawienia zmiennych objaśnianych, objaśniających i zakłócających i pośredniczących. Równie starannie Doktorantka przedstawiła procedurę prowadzonych badań. Badania przeprowadzono w dwojaki sposób zarówno online (jednostki na terenie całego kraju), jak i w tradycyjny sposób (słuchacze szkolenia na pierwszy stopień oficerski). Analizując opis grup moje wątpliwości budzi brak ich zrównoważonej liczebności. Mgr Ilona Maniszewska przyjęła podział na cztery grupy zgodnie z podziałem przyjętym przez prof. Henryka Machela tj. personel ochrony, resocjalizacyjny, obsługi i administracyjny. Również dysproporcja występuje w badaniu 2 (online) dotyczącym liczby osób pracujących w ZK (141) a AŚ i ZK z wydzielonym AŚ – jest to o tyle ważne, że charakter pracy w tych jednostkach jest zróżnicowany oraz zróżnicowanie dotyczy typu zakładów (zamknięty, półotwarty, otwarty). Natomiast za bardzo interesujące poznawczo uważam zarówno dane dotyczące przyczyn doświadczanego kryzysu zawodowego wskazane przez funkcjonariuszy, jak również pozostałe rezultaty poszczególnych badań przedstawione

dla każdej z badanych grup, w szczególności zaś te, które Doktorantka określiła jako „*Inne prawidłowości stwierdzone w badaniach własnych nad zagadnieniem dopasowania organizacyjnego, przywiązania do organizacji oraz wypalenia zawodowego funkcjonariuszy Służby Więziennej*”. Uważam, że szczególne znaczenie w prowadzonych analizach ma charakter personelu, staż pracy oraz rodzaj jednostki (typ zakładu i klasyfikacji skazanych). Po pierwsze, należy podkreślić rozmach prowadzonych badań (teren całej Polski) oraz towarzyszący temu przedsięwzięciu nakład pracy doktorantki, po drugie chciałabym zaakcentować wysokie kompetencje Doktorantki w zakresie wnikliwości i rzetelności przeprowadzonych analiz, które są adekwatne do podnoszonych i rozwiązywanych w pracy problemów badawczych. Doktorantka ma pełną orientację w dokonywanych przez nią analizach statystycznych a podjęta przez nią dyskusja uzyskanych rezultatów badań uwypukla jej wysokie kompetencje zarówno w obszarze czynionych analiz merytorycznych, jak i empirycznych. Brakuje mi jednak jasnego ustosunkowania Doktorantki do znaczenia oraz zasadności analiz oraz interpretacji uzyskanych różnic międzygrupowych. Pragnę także podkreślić jej wkład w stworzenie autorskiej Skali Semantycznej Służby Więziennej (SSSW), która pozwoliła na poznanie sposobu postrzegania przez funkcjonariuszy ich własnej organizacji a także związku z eksplorowanymi przez Doktorantkę zmiennymi.

Pomimo zaakcentowanych wcześniej uwag czy też polemik z Autorką pracy oceniam ją pozytywnie i z pełnym przekonaniem stwierdzam, że wykazała się ona umiejętnością: a) planowania badań, b) ich prowadzenia, c) przeprowadzania analiz statystycznych oraz d) dyskusji uzyskanych rezultatów w kontekście analiz teoretycznych i wyników badań empirycznych.

W mojej ocenie należałoby zwrócić uwagę na następujące kwestie, które być może pozwolą Doktorantce na ich wykorzystanie w planowych przez nią dalszych publikacjach, co czego ją bardzo zachęcam:

- a) Opisując stresogenne czynniki organizacyjne zwróciłabym także uwagę na takie czynniki jak: 1) brak poczucia przewidywalności odgórnych decyzji w przypadku spraw medialnych (np. ucieczek, zwolnień osadzonych i popełnienia przez nich przestępstw) 2) ograniczona dostępność do szkoleń i podnoszenia kwalifikacji zawodowych, 3) utrzymujący się niedobór pracowników pionu resocjalizacyjnego, tj. wychowawców i psychologów (np. 1 psycholog przypada na 200 osadzonych) czy 4) nieumiejętność budowania wizerunku społecznego Służby Więziennej przez odpowiednie organy państwowe.
- b) Tytuł rozdziału drugiego wymagałby moim zdaniem doprecyzowania albowiem Doktorantka analizuje pojęcie dopasowania w kontekście organizacji, co zresztą sama akcentuje na np. na str. 31 czy 46 pracy.
- c) Dokonując przeglądu wybranych pojęć np. przywiązania (s.53) czy wypalenia zawodowego (s.83-84) dokonałabym dookreślenia odpowiednio wybranych definicji przywiązania a zamiast określenia „najbardziej popularnych definicji wypalenia” najczęściej spotykanych w literaturze przedmiotu.
- d) *Wykaz skrótów* umieściłabym na początku pracy tak jak to przyjęte jest w większości prac polskich i obcojęzycznych.
- e) W *Wykazie tabel i rycin* zamieściłabym także strony na których się one znajdują.
- f) Brakuje informacji o zgodzie Komisji Etyki na przeprowadzenie badań, co może mieć znaczenie przy publikacjach zagranicznych, a do czego również namawiałabym Doktorantkę.

Konkluzja:

Przedstawioną przez Doktorantkę pracę oceniam bardzo wysoko zarówno w aspekcie merytorycznym, jak i metodologicznym. Zatem z pełnym przekonaniem stwierdzam, że spełnia ona wymagania określone przepisami art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku wraz z późniejszymi zmianami o stopniach i tytule naukowym. Zgodnie ze wskazaną wyżej Ustawą rozprawa doktorska mgr Ilony Maniszewskiej pt. *„Związek między dopasowaniem organizacyjnym a wybranymi aspektami funkcjonowania zawodowego funkcjonariuszy Służby Więziennej”* stanowi „oryginalne rozwiązanie problemu naukowego”, spełnia stawiane w niej wymagania i w związku z tym wnioskuję o dopuszczenie Pani mgr Ilony Maniszewskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Beata Pastwa-Wojciechowska